

DEN AMBITIØSE PRÆST

AF

ERIK REITZEL-NIELSEN

Om sognepræst (senest til Assens og Kærum menigheder) JOHANNES CLAUSEN (1767–1821) oplyser Wibergs Præstehistorie¹, at han, mens han var sognepræst i Stubbekøbing, i 1800 blev dr. theol. ved universitetet i Göttingen og få år senere (1805) tillige dr. theol. ved universitetet i Kiel.

Gennem disse oplysninger ligesom af meddelelserne i Erslews Forfatter-Lexicon² får man indtrykket af at stå overfor en præst af sjælden begavelse og lærdom. Det var jo dengang noget ganske usædvanligt, at en så ung præst i et af landets mest beskedne købstadkald var indehaver af doktorgraden, end sige da af to doktorgrader. Og man undres over, at Johannes Clausens navn ganske er glempt, at hans videnskabelige og litterære virke slet intet spor har efterladt, og at han ikke opnåede noget betydeligere gejstligt embede. De kortfattede biografiske notitser i de nævnte værker pirrer nysgerrigheden: Hvem var egentlig denne dr. Johannes Clausen, og hvordan var hans videnskabelige arbejder?

I universitetets arkiv³ findes nogle papirer om Johannes Clausen, der ikke ses tidligere at have været fremdraget. Af disse papirer, der indeholder væsentlige bidrag til en karakteristik af ham, fremgår bl. a., at han også søgte at erhverve den teologiske doktorgrad ved Københavns universitet.

Det var Clausens ærgerrighed at blive – eller ialtfald blive anset for – lærd videnskabsmand. Han var klar over, at skulde han gælde for en sådan, måtte han have videnskabsdyrkerens officielle attribut: en doktorgrad. At erhverve denne ved Københavns universitet var efter de dagældende meget strenge regler ikke muligt for ham⁴. Han valgte derfor at tage denne akademiske grad ved et tysk universitet, antagelig i det håb, at det senere skulde lykkes for ham – således som

det tidligere var sket for enkelte andre – at opnå, at denne blev lige-stillet med den hjemlige doktorgrad.

Clausens tragedie bestod i, at der var et betydeligt misforhold mellem vilje og evne. Han synes helt at have savnet anlæg for videnskabeligt arbejde. De skrifter, han har efterladt, er overfladiske og ganske uselvstændige – ofte i en sådan grad, at hans kompilationer må siges at være plagiater – og han formåede ikke at udtrykke sine tanker på en klar og sprogrigtig måde. De mange mangler, der var ved hans litterære produkter, kunde han ikke selv se, selv ikke når de blev ham påvist. Med en fast utrolig stædighed anså han enhver berettiget kritik af sit forfatterskab blot som udslag af recensentens animositet, hævn-gerrighed og misundelse – disse vendinger går flere gange igen i hans svar til anmelderne – og denne indstilling måtte naturligvis virke spærrrende, således at han intet lærte af de saglige, kritiske indvendinger, der – først sagtmodigt og forsigtigt, senere, da han fremturede i sine fejl, ganske utilsløret – blev fremsat mod hans arbejders indhold og form. Den polemik, som hans noget rethaveriske og selvbevidste naturel indviklede ham i med forskellige recensenter, afslører, at han ikke var velbegavet, og at han har været i besiddelse af en god portion naivitet. Han har utvivlsomt slet ikke forstået den kritik, der blev hans frembringelser til del. Clausens doktorværdighed og hans forfatterskab blev ham da vistnok til større lidelse end glæde. I de forventninger, han vel har knyttet til erhvervelsen af den høje akademiske grad, blev han sikkert skuffet, og i den sidste halve snes år af sin levetid publicerede han intet.

Clausen var født 1767 i Fåborg, hvor faderen⁵ dengang var residerende kapellan. 17 år gammel kom han i Nyborg skole, dimitteredes derfra til universitetet 1788 (laud.), 2/10 1789 og 27/4 1790 tog han filosofisk og filologisk eksamen (haud illaud.) og 28/7 1791 teologisk embedseksamen (haud illaud.). Samme år holdt han dimisprædiken (laud.) og beskikkedes så 9/11 1791 til præst på Asiatisk Compagnis skib „Cron-Prindsen“, med hvilket han i 1792 og 1793 gjorde rejser til Kina (Canton). 28/11 1794 udnævntes han til sognepræst for Galstrup og Øster Jølby menigheder på Mors (Ålborg stift) og 1/6 1798 til sognepræst for Stubbekøbing og Maglebrænde menigheder på Falster. Halvandet år senere (1800) blev han, der ikke tidligere var fremtrådt som forfatter (når bortses fra en enkelt trykt tale⁶), og hvis universitetsstudier havde indskrænket sig til de knap tre års ophold ved Københavns universitet, dr. theol. ved Göttingens universitet (Georgia Augusta), der dengang blev anset for et af de mest berømte i Tyskland.

Hans erhvervelse af doktorgraden vakte nogen opsigt herhjemme. I „Politisk og physisk Magazin“⁷ indeholdes en meddelelse herom, og der lægges ikke skjul på, at det har overrasket, „at Pastor Clausen, hvis Navn hidindtil var ubekjendt i Litteraturen, var blevet creeret til Doktor, og det i Göttingen, eet af Tydscklands meest berømte Universitæter!“ Der fortsættes med nogle betragtninger over den „Skik at lade sig creere til Doktor ved et af Tydscklands Universitæter, hvor denne Værdighed ogsaa synes at være bedre Kiøb. Her var en Disputats og Penge nok til at forskaffe sig Dokortitlen; man spurgte ei, om Manden var bekjendt ved Lærdom eller som saadan havde udmærket sig ved Skrifter. Derfor have vi da og i disse sidste 10 Aar faaet næsten et Dusin tydske Doktorer.“⁸ I meddelelsen fremsættes nogle kritiske indvendinger imod det i anledning af doktorpromotionen forfattede „Programma“, og artiklens anonyme forfatter, formentlig tidsskriftets redaktør, slutter med at sige, at han for sit vedkommende skal „aldrig misunde ham den Lykke at hedde Doktor, bære Fløiels Mave og lade sin Kone kalde Frue.“

Doktorgraden i Göttingen erhvervede Clausen på et lille skrift på kun 34 kvartsider og med titlen: *Dissertatio inauguralis continens introductionem in epistolam Jacobi, qvam pro summis in theologia honoribus in universitate Göttingensi rite impetrandis, scripsit Johannes Clausen, Falstrorum Stubbecobiæ primarius sacrorum præfectus* (Göttingen 1800). I dette lille arbejde undersøgte Clausen, hvor mange Jakob'er, der omtales i Det ny Testamente, hvem af disse, der kan antages at have forfattet Jakobs brev, og til hvem og i hvilken anledning dette brev er skrevet. Disputatsen blev anmeldt af professor Peter Erasmus Müller (1802) i „Kjøbenhavnske lærde Efterretninger“. Det påvistes, at „dybe Undersøgelser eller ny Bemærkninger findes her ikke“; Clausen har „stedse betjent sig af Michaelis⁹ Indledning til det nye Testamente, Herders Briefe zweener Brüder Jesu¹⁰ og den ældre Udgave af Potts¹¹ katolske Breve. Den anden Udgave af Potts Kommentar, hvori han tilbagekalder sin første Mening om Brevets Forfatter, er ikke bleven benyttet, ligesaa lidt som Gablers¹² Afhandling de Jacobo epistolæ eidem adscriptæ autore Altdorf 1787.“ Det kritiseres videre, at „det er ikke altid lykkedes Forfatteren at fremstille sine Forgængeres Bemærkninger paa en tydelig Maade“, at „nogle historiske Vildfarelser findes hist og her“, og at „formedelst Sprogurigtigheder er det undertiden bleven vanskeligt at fatte Forfatterens Mening.“

Nu kunde pastor Clausen altså kalde sig: Doctor Clausen, hvad

han da også gjorde. Men dette betød ikke, at han var ligestillet med de teologiske doktorer, der var kreeret ved Københavns universitet. Endnu kunde han altså ikke retmæssig „bære Fløiels Mave og lade sin Kone kalde Frue“, som det var sagt. De, der havde erhvervet en doktorgrad ved et udenlandsk universitet, nød nemlig ikke de rettigheder, som var tillagt doktorer ved Københavns universitet, dog havde ifølge kancellipromemoria 13/8 1796 doktorer fra Kiels universitet samme rang og fortrin som doktorer fra Københavns universitet. De rettigheder, som teologiske doktorer dengang nød, og som var opretholdt ved kap. V § 7 i universitetsfundatsen af 7/5 1788, bestod bl. a. i, at de efter anordning 24/1 1672 havde ret til titulaturen: Os elskelige, hæderlige og højlærde; efter forordningen 13/3 1683 nr. 5 havde de ret til at bære „Fløiels Bonetter og Vinger paa deres Kjorteler af Fløiel, saa og Silke-Simarrer“, og endelig havde de efter forordningen 14/10 1746 rang i 6. klasse nr. 3 (som konsistorialråder). Om nogen *jus docendi* var der derimod dengang ikke tale.

Det var nogle gange sket, at der efter ansøgning var bevilget personer, der i udlandet havde erhvervet den teologiske doktorgrad, de friheder og rettigheder, som var tillagt de ved Københavns universitet kreerede *doctores theologiae*. Ved kgl. bevilling 25/4 1794 fik således daværende sognepræst til Helliggejst kirke, tit. professor (senere biskop i Kristianssand stift og sidst i Fyns stift) Peder Hansen sin i 1793 i Halle erhvervede teologiske doktorgrad ligestillet med en doktorgrad fra Københavns universitet. Han havde iøvrigt allerede inden disputatsen et større forfatterskab bag sig. Ved kancellipromemoria 30/4 1796 til universitetet meddeltes det, at magister og sognepræst til Skuldelev og Selsø menigheder (senere biskop i Trondhjem stift) Peter Olivarius Bugge¹³, som s. å. havde erholdt den teologiske doktorgrad ved universitetet i Göttingen, måtte nyde de friheder og rettigheder, der var tillagt de ved Københavns universitet kreerede doktorer.

Det kunde altså lade sig gøre at få den udenlandske teologiske doktorgrad ligestillet med en hjemlig, og dette må Johannes Clausen have vidst¹⁴. Han tilskrev nemlig 29/4 1802¹⁵ Københavns universitet og anmodede om at måtte erholde de rettigheder og friheder, der var tillagt de ved Københavns og Kiels universiteter kreerede doktorer.

Clausens andragende blev af universitetets patron, prins Frederik Christian af Augustenborg, 7/5 1802 tilstillet det teologiske fakultet til erklæring. Af et bevaret udkast til svar ses, at fakultetet under sine overvejelser har medtaget det synspunkt, at en imødekommelse af Clausens andragende „maatte befrygtes at have den Følge, at naar

den først var tilstaaet en, kunde den vanskeligen nægtes andre i lige Tilfælde, og at følgelig den Maade først at lade sig creere til Doctor ved et fremmed Universitet vilde give Adgang til ogsaa at erholde de Rettigheder, som ere forbeholden de ved Fædrelandets Universiteter creerede Doctores.“ Falkutetets svar til universitetets patron blev derfor sålydende:

„Paa Sognepræsten i Stubbekiøbing Hr. Clausens Ansøgning om at erholde den Hæder og de Fortrin, der ere tillagte de ved det Kiøbenhavnske og Kielske Universitet creerede Doctores Theologiæ har det theologiske Facultet den Ære herved allerunderdanigst at afgive sin Erklæring: Dersom Doctor-Rettighederne i de danske Stater skulle forundes Hr. Clausen paa en saadan Maade, at Lovgiverens Hensigt ved at fradømme fremmede Doctores lige Rettigheder med de paa indenrigske Universiteter creerede ikke blev tilsidesat, saa skønner Facultetet ikke rettere, end at det allene kunde ske paa den ved andre Universiteter undertiden brugte Maade, nemlig at Hr. Clausen indsender til Facultetets Bedømmelse og derpaa offentligt forsvarer en theologisk Afhandling.“

Heri var patronatet enigt, hvilket blev meddelt Clausen med skrivelse af 26/7 1802.

For Clausen gik det altså ikke så let som ved de før nævnte fortilfælde fra 1794 og 1796, men han tabte ingeniende modet af den grund. Med datering: XI Calendarum Maii 1803, altså 20. april 1803, tilskrev han på latin det theologiske fakultet ved Københavns universitet og meddelte, at han gennem professor Rasmus Nyerup havde indleveret en afhandling til fakultetet. Afhandlingen, der aldrig blev trykt, bar titlen: *De cultu mentis Jesu facultatum proprio studio acquisito commentatio qvam pro prærogativis qvibus gaudeant Danorum Theologiæ obtinendis scripsit Johannes Clausen, Academiæ Georgiæ Augustæ Theologiæ Doctor et Templi Stubbecopiensum in Falstria*¹⁶. Det håndskrevne manuskript fylder 37 små kvartsider og er inddelt i 19 paragraffer.

Nu afventede Clausen i spænding fakultetets svar. I et brev af 6/10 1803 til professor Frederik Münter ytrer han sin „spændte Længsel efter at høre Facult: Beslutning betræffende min – jus prærogativis qvibus gaudeant Danorum Theologiæ – allerede i afvigte April til Facult: ved Prof. Nyerup leverede Afhandling. Da ieg gierne – og med megen Forbindtlighed for tilstaaede Ære – fyldestgør Fac. Villie i offentlig at forsvare Disputatsen, haaber ieg Dommen over mig snart

er afsagt.“ I en efterskrift oplyser han, at han samtidig og i samme anledning har tilskrevet Münters „høyær. Coll. H & M“, altså professorerne Claus Frees Hornemann og P. E. Müller.

Fakultetets dom over Clausen skulde kort efter blive afsagt, men ikke efter Clausens ønske. Ifølge et udateret koncept svarede fakultetet:

„Det theologiske Facultet skønner paa Deres Høyærværdigheds¹⁷ ivrige Bestræbelser for Udvidelsen af Deres lærde Kundskaber og paa Deres til denne Hensigts Fremme saa rosværdig anvendte Tid; men det beklager tillige, at saavel hele Behandlingsmaaden af det vanskelige Æmne, De valgte til Deres nye Inauguraldissertation, som og den latinske Stils Beskaffenhed i Samme ikke tillade det at gjøre den tilsigtede Brug af Skriftet. Facultetet ønsker, at et gientaget Forsøg maa sætte det i Stand til at forene Opfyldelsen af Deres Høyærværdigheds Forlangende med egen Embedspligt.“

Clausens skuffelse over denne bedømmelse var stor, og 3/11 1803 skrev han et bittert og mindre velovervejet brev til fakultetet. Det hedder i brevet:

„Deres Høyærværdigheders Cassationsdom over min Afhandling (ikke Inauguraldissertation) for min Göttinger Doktorgrads politiske Gyldighed i mit Fædreland, med hvilken Rygtet i flere Maaneder have truet mig, har ieg Overgaars havt den Ære, i et saare smigrende Brev at modtage fra Facultetet. Kun Savnet af den leverte Afhandling, som ieg haabede havde gjort Følge med Dommen, opvagte (sic!) min Forundring.

At det staaer i Deres Høyærværdigheders Magt, paa visse udfundne og angivne Grunde at tilintetgiøre mit Arbeids Hensigt og røve mig den forhaabede Frugt af min Flid, føler ieg heel vel; men saa ganske at frakiende samme en Planmæssig Behandling m: m: trænger uden Tvivl til Bekræftelse ved en høyere Instants – det lærde Publikums upartiske Dom. Indbydelsen til et nyt Forsøg burde ieg vist nok antage som et talende Bevis paa Deres Høyærværdigheders ubetvivlelige Bevaagenhed imod mig, men ieg beklager, at hav[de] ieg end ikke grundet Frygt for, at samme kunne atter blive mig en Sna[re] til paa nye at hilde mig, ville dog neppe Agtelse for mig selv tillade mig nok en Gang et saa farligt og dog, fra min Side, saa hædrende Skridt. Lidt mindre Troe til, men lidt mere Mistro og Frygt for mine fordums Lærere, tillagt et dybere Blik ind i visse nuværende

Konjunkturer maatte for længst have ladet mig ahne, at aandsførtærende Chicane blev Løn for min Flid paa denne Vei. Jeg kan bære den, uden at den enten skal knække mit Mod eller stanse min Lyst til at opoffre min hele Tid paa mine Kundskabers Udvidelse. Min Afhandling, der er min virkelige Eiendom, skal ieg bede mig snarest tilsendt.“

Clausens reaktion var typisk for ham. Som han reagerede overfor det teologiske fakultet, således reagerede han også senere, når hans litterære produkter blev kritiseret. Blottet som han var for selvkritik var al dadel efter hans opfattelse udtryk for „Chicane“ eller andre lastværdige motiver, hvoraf der i det ovenciterede insinueres flere.

Ifølge et blandt akterne værende (udateret) koncept svarede fakultetet på Clausens brev følgende:

„Uden at indlade sig paa at besvare Deres Høiærværdigheds Skrivelse til Facultetet af 3. November, som vel kunde fortiene at indsendes til det Kongelige Danske Cancelli tilligemed Deres Dissertation, naar man ikke fandt sig tilbøielig til at betragte den mere som Virkning af den hæftigste Lidenskab, giver vi os herved den Ære at melde Dem, at Deres Dissertation hører som et uundværligt Document til det theologiske Facultets Archiv og følgelig ei kan tilbagesendes, men at Facultetet med Fornøielse, saa snart De forlanger det, vil for Deres Regning besørge Notarial Afskrivning deraf.“

Clausen indså hurtigt, at han havde forløbet sig. Ved at lægge sig ud med det teologiske fakultet vanskeliggjorde eller umuliggjorde han jo kun realisationen af sine ærgerrige mål. Og allerede tre uger efter – 24/11 1803 – skrev han til Fr. Münster, hvem han synes at have stået nær:

„Det er Deres Høiærværdighed og San[d]heden – mine Følelser nøde mig til at gjøre et skyldigt Offer. Min Afhandling ieg sendte Fakultetet maa ieg, efter nøiere Overveielse og Granskning tilstaa Dem ikke har den Fuldkommenhed samme burde have, ieg har uheldig seet Emnet fra en gal Side og ei trængt nok ind i dets Detail. Jeg troede ieg skeete Uret og lod mig af ophidsede Lidenskaber forlede til, i et ikke artigt Brev, at beskyldte Fakultetet for at man ville chicanere mig. Jeg har siden seet, at al min Flid uagtet, kunde dog hin Afhandling ingen Lykke gjøre, og var givet en saa lemfeldig Afvisningsdom, som det var muelig.

Det er mit Ønske, at Facultetet intet vil have imod mig, men vil

herefter yde mine utrættelige Bestræbelser for den Videnskab, jeg haver opoffret mig til, og som ieg aldrig vil trettes med at dyrke [efter-sætning mangler.]

Privat forelegger ieg Deres Høyærværdighed disse sande reene velmeenende Ytringer. Det staaer i Deres Magt – men ieg kan ei overtale mig til at troe at De vil gjøre det – at bruge disse Tilstaaelser til offentlig at beskiæmme mig. Dersom De kan, ønsker ieg, at samme maatte bruges til at forsikkre Deres Colleger om at „*ieg erkiender Deres Omgangsmaade imod mig for retfærdig*“ og beder om Deres Gunst for Fremtiden, grundet paa Overbærelse af hin Overilelse. Det er dog tungt at have arbeidet saa meget og bag efter at see sig skuffet i sit Haab – først naar Fortrydelsens Følelser have sat sig, veed man at bedømme Tingen. Troer Deres Høyærværdighed derimod, at denne Ting ikke kan andrages Deres Colleger uden at blive aabenbaret til min offentlige Tort, beder ieg Dem kaste dette paa Ilden og lade Tingen døe tavs i Forglemmelse. Mon Løvtet – i Tilfælde af Fac: gienerholdt Gunst – om fornyet Forsøg staaer ved Magt?

Jeg beder ærbødigst om Deres Høyærv: vil meddele mig i et par Linier Deres Tanker om det heele – som meget vilde tilfredsstille mig. Hvad der skeer eller ikke, beder jeg, „misbrug ikke dens Ytringer, der tilstaaer, fordi Sandh: tvinger – til ved anden Leilighed at fremvirke offentlig Ringeagt over ham, thi da ville Qualen blive utaalelig“. Saa vel i dette Haab som i det at *blive beæret med et par Ord* fra Dem er ieg med sædvanlig Høiagtelse

Deres Høyærværdigheds
underdanigste Tiener
Clausen.

Stubb: d. 24 Nov. 1803.

Man siger at D. H. bliver Bisp¹⁸ – blev det i Laalands Stift¹⁹ – saa ønske ieg og det hele Præsteskab! Lad min endelig ikke savne Deres Brev. Naar Brug er giort af dette, beder ieg at det maa *blive brændt* – hvo veed i hvis Hænder Fremtidens uforu[d]seelige Tilfælde kunne give det.“

Brændt blev brevet altså ikke, for det beror stadig i universitetets arkiv. Münter har vel vist det til sine kolleger, P. E. Müller og C. F. Hornemann, og fra Münter har Clausen antagelig fået meddelelse om, at han trygt kunde forsøge sig med en ny afhandling for at nå det attræede mål. Ialtfald gav han sig straks til at forfatte en ny disputats, denne gang over Jonas bog i Det gamle Testamente og med titlen:

Monumentis veteris testamenti Jonæ nomine insignitum prolixiori dissertatione pertractum, pars Ima. Knap et år senere var han færdig med arbejdet og skrev 18/10 1804 til Münster:

„Glad over den Gunst og det gode Omdømme, D. H. ved flere Leiligheder have gjort mig Prøver paa, at ieg eier hos Dem, tillader ieg mig hermed ærbødigst og forbindtligst at melde, at med Dagsposten afgaaer min nye Afh. til Decanus. Fra afgangen N: Aars Dag indtil denne haver den været den eneste Gienstand for al min Fliid. Emnet er Bogen i det gl. Test., som almindelig pleier at tilskrives Jonas, og Tittelen denne: Monumentum V: T: Jonæ nomine insignitum prolixiori dissertatione pertractum. Pars prior. Accedit (in parte posteriora) Hebræi Textus Latine versio notis criticis et philologicis instructa. De troe mig at den haver kostet mig megen Umage; mere vil ieg ikke sige om den, da samme skal tale for sig selv. En ringe Sprog- eller Skriverfeil, der, al og ofte igientaget Politur uagtet, kan have listet sig forbi mit Øje, haaber ieg man tilgiver; i Correcturen vil samme blive rettede.

Jeg haaber – som ieg troer med Grund – ei denne Gang at skulle have arbejdet forgiæves. Dersom D. H. H. nu ville tilbyde mig en Tieneste ieg tillod mig at vælge – gav ieg mig den Frihed at bede Dem, om muelig, mage det saa, at et Responsum kommer snart herover. Ved at sette Dem i mit Sted, vil De uden Tvivel ei misbillige mit Ønske, dette: „Ei at gaae for længe sveyende mellem Haab og Frygt.“ Kan De opfylde mig dette Ønske, vil ieg hiertelig takke Dem. Jeg er som sædvanlig med megen og redelig Høyagtelse

Deres
høystforbundne hengivneste Tiener
Joh. Clausen.

Maaske – dersom min Afh: finder Bifald, har ieg den Ære at tale med D. H. H. i Kbhvn og da haaber at vinde deres ærede Venskab om hvis fordeelagtige Følger – ei i literair Henseende allene – ieg længe har næret et sikkert Haab.“

I sine glade forhåbninger skulde Clausen imidlertid påny skuffes. Hans afhandling blev ikke antaget af det teologiske fakultet ved Københavns universitet; og det lykkedes ham aldrig at vinde professorernes venskab eller at opnå de så sikkert forhåbede „fordeelagtige Følger“ af dette.

Derimod lykkedes det Clausen ved at indsende den af Københavns universitet forkastede afhandling (der aldrig blev trykt) til Kiels universitet i 1805 at opnå den teologiske doktorgrad ved dette universitet. Da doktorer fra Kiels universitet som tidligere nævnt efter kancellipromemoria 13/8 1796 havde samme rang og fortrin som doktorer fra Københavns universitet, havde Clausen nu da endelig vundet ret til at „bære Fløiels Mave og lade sin Kone kalde Frue.“ Helt omsonst havde hans flid altså dog ikke været.

Og dog skulde doktorgraden skaffe ham en del ærgrelser.

Efter at provst W. T. Engelbreth (sognepræst til Lyderslev og Frøslev menigheder), der havde forfattet flere teologiske arbejder, i et værk urigtigt var opført som dr. theol., indsendte han til „Kjøbenhavns lærde Efterretninger“ i 1809 en meddelelse om, at „dette er urigtigt, og jeg skylder mine Medborgere og mig selv den offentlige Bekjendtgjørelse, at jeg hverken er det eller hidtil har tænkt paa at blive det.“ Derefter fortsatte Engelbreth: „Vel var det ikke vanskeligt at faa et theologisk Doctor-Diplom fra et eller andet Universitet paa hiin Side Belterne ved Hielp af en Dissertation, som, hvis den ikke afhandlede et vigtigt Emne med Selvtænkksomhed og var Quintessents af Lærdom, kunde være en eller anden velbekjendt Materie, saa man kun behøvede at udskrive adskillige Forfattere, ældre og nyere, og at sætte *sit* Stempel paa det, anden Mand havde tænkt og udarbejdet i egne Skrifter. Maaskee kunde man endog gjøre sig Sagen allerlettest ved slet ingen Afhandling at udgive, men kun at love den, hvis Doctor-Fosteret var saa skrøbeligt, at det ei taalte Publicitetens Luft; thi de tyske theologiske Faculteter ere meget *humane* i saa Henseende med Udlændinge, som hos dem søge Doctor-Værdigheden; ere kun *Louisdorerne* fuldvægtige, saa regnes det ei saa nøie med Afhandlingen om den er fuldvægtig eller ikke.“

Indlægget havde jo et tydeligt sigte. Der kan næppe være tvivl om, at det var Clausen, Engelbreth havde i tankerne, da han skrev sit indlæg, og grunden til hans indignation er vist særlig at søge deri, at Clausens arbejder fra omkring denne tid (1808 og 1809), der nedenfor skal omtales, må karakteriseres som rene plagiater.

Clausen følte sig da også truffet og rykkede frem med et indlæg, dateret 7/5 1809, i „Nyeste Skilderie af Kiøbenhavn“ 13. s. m. Han kritiserer, at Engelbreth har vovet „paa en ligesaa ubesindig som uværdig Maade at anfælde og haane de Mænd i Danmark og Norge, der ved *Kundskaber* og *Lærdom* paa lovbefalet Maade have erhvervet den theologiske Doktorgrad paa – som han udtrykker det – et eller

andet Universitet hiin Side Belterne.“ Da også Clausen „hører til Hoben, som hin Anmeldelse er bleven til for at skulle haane“, giver han oplysninger om sine doktorgrader og nævner bl. a., at han har sin grad ved Göttingen fra professor, dr. Ammon²⁰, og „om denne Mand giver sig af med at veie Louisdorer skal jeg lade være usagt af Mangel paa Erfaring; men at han forstaaer at veie Lærdom, vil nok hverken vor *store* theologiske Recensent og Professor²¹ eller Provst Engelbreth kunne nægte.“ Vel havde Clausen ret i, at Engelbreth vilde komme i en vanskelig situation, hvis „det paalagdes ham at bevise hine grove Beskyldninger. Naar det gjordes ham til Pligt at nævne de Mænd han har sigtet for at have kjøbt Doktorværdigheder og de Faculteter der have solgt dem samme.“ Og han tilføjer: „Hvor Mennesket kan fornede sig selv, naar det gielder om at give sin Galde Luft!“ Clausen afslutter sit indlæg med et angreb på „Kjøbenhavns lærde Efterretninger“, der har givet „dette elendige Engelbrethske Produkt Plads“: „Skal da dette Blad herefter staa aabent for enhver galdesyg Mand, der i det behager at udøse sin Harme?“ spørger han. Om professor P. E. Müller hedder det mindre betænksomt, at han har aldrig saa „tydelig som her er skeet . . . lagt for Dagen sin antiakademiske Aand, hvis eneste Tendents det er at qvæle alt Godt, der fordrister sig til at komme op ved Siden af ham.“ Hvis Clausen virkelig har ment, at han i videnskabelig henseende var kommet op på siden af P. E. Müller, viser det citerede, at han ganske har savnet selvkritik og sans for proportioner.

P. E. Müller gav Clausen svar på tiltale i „Nyeste Skilderie af Kiøbenhavn“ nr. 64/1809. Han har, siger han her, ikke taget i betænkning at indrykke Engelbreths lille opsats, „som, foruden en litterair-historisk Berigtigelse, indeholdt en Misbilligelse af den Lethed, hvormed Doktordiplomer ved nogle tyske Universiteter en Tid lang er bleven udgivne . . . Til min store Forundring læser jeg imidlertid . . . at Hr. Johannes Clausen . . . har ved at læse dette Stykke følt sig truffet, ja endog dybt saaret. Om det er den Yttring, at en tydsk Inauguraldisertation let kan blive til, ved over en velbekiendt Materie at udskrive nogle ældre og yngre Forfattere eller det er et andet Udtryk, der fornemmeligen har rørt Hans Høiærværdighed, veed jeg ikke. Vist nok maae han have været i heftig Sindsbevægelse, medens han skrev, da han, som den Hidsige pleier, svarer, hvor ingen har spurgt, fordreier Andres Ord, ypper Kiv uden at være fornærmet, tillægger de formentlige Fornærmere de værste Hensigter og nu troer sig beføiet til at bruge grove Udtryk . . . Hvor meget jeg derfor endog grunder

over, hvad Forfatteren kan have ment med sin Ytring, og hvilke de Bøger kunde være, som ventelig Misundelse skulde have drevet mig til at dadle, kan jeg ikke finde det. Thi neppe kan jeg forestille mig, at Hans Høiærværdighed har tænkt paa sine egne Skrifter, da en liden Gran af Eftertanke og Bevi[d]sthed om egne Plagiater maatte kunne have sagt ham, at alle hans Skrifter, lige fra det førstrecenserede, Historia de descensu Christi ad inferos, der heelt er sammenstykket af Potts, Mori²² og Dietelmajers²³ Arbejder, og hvor blandt andre grove Feil Cyrills²⁴ Kommentar over Pentateuchen gjøres til en Kirkefader ved Navn Glaphyrius²⁵, lige indtil det Sidste om de bibelske Myter, hvor den ene Side efter den anden er udskreven ordret af Bauers²⁶ bekjendte Værker; snarere med for megen end for liden Lemfeldighed af mig er blevne bedømt.“

I et senere nummer af „Nyeste Skilderie af Kiøbenhavn“ (nr. 66/1809) fremkom yderligere et svar fra provst Engelbreth, dateret Lyderslev 19/5 1809. Han stiller nogle drilagtige spørgsmål til Clausen, som han gerne ønsker besvaret, førend han vil værdige ham svar efter fortjeneste. Et af spørgsmålene lyder: „Mener Hr. Doctoren ved Mænd af *Kundskaber* og *Lærdom* sig selv, maa jeg da ikke spørge, i hvilke af Deres Værker har De viist for videnskabelige Medborgere *egne* Kundskaber, *egen* Lærdom?“ Engelbreth spørger videre: „Har Hr. Doctoren compileret Deres Dissertationer og udgivet for Deres egen Forstands Værk, hvad dog var tænkt og skrevet for Dem, af andre Lærde, i deres Skrifter, og desaaarsag følt Dem truffet ved min Bemærkning . . . siden De i Deres saakaldte Æreserklæring yttrer saamegen Harme og med saamegen Bitterhed anfalder mig? Næsten skulde jeg troe det, siden De raaber saa høit; thi jeg indseer ellers ikke Aarsagen. Hvor har jeg nævnt Dem, Hr. Doctor, som Compilerator? Veed De, om jeg nogensinde har tænkt paa Dem, før Deres eget Skrig gjorde mig opmærksom . . . Er De derimod en Compilerator, troer De da, siden Deres Værker ligge for Verdens Øine og Kilderne med – at det er saa vanskeligt at faae Compilationen bragt for Lyset? Og havde De da ikke gjort bedre i at tie stille?“ I en efterskrift anfører Engelbreth et citat af Schleiermacher og tilføjer, ikke uden malice: „Jeg har ikke villet oversætte disse Ord paa dansk, da jeg af Deres Afhandling fra 1808 om de bibelske Myther seer, at De selv kan godt oversætte fra tydsk paa dansk.“

På disse to indlæg kom der intet gensvar fra Clausen, der vel havde grund til at fortryde, at han uden tvingende grund og så ube-

hersket havde angrebet P. E. Müller og Engelbreth. Derved havde han kun opnået, at en større kreds nu fik kendskab til hans pseudo-videnskabelige arbejders mange mangler.

Clausens øvrige forfatterskab, der ikke er særligt omfattende, skulde også komme til at berede ham bitterhed og skuffelser.

I 1801, altså endnu før han havde søgt at få sin tyske doktorgrad ligestillet med en dansk doktorgrad, udsendte han først et lille skrift (87 oktavsider) om læren om Kristi nedfart til helvede²⁷, der i enhver henseende var ubetydeligt og navnlig ganske uselvstændigt. Professor P. E. Müller anmeldte det 1802 i „Kjøbenhavns lærde Efterretninger“²⁸ og skrev bl. a., at „da allerede mange lærde Mænd have drøftet dette Æmne, var det vanskeligt, især for dem, der ej kunne være forsynet med stor Overflødighed af lærde Hjælpemidler, heri at komme til nye Resultater. Disse findes heller ikke i dette Skrift.“ Det fremhæves, at Clausen „ved Enden af den exegetiske Undersøgelse af 1. Peters brev 3.19 ogsaa selv tilstaaer, intet Nyt at have frembragt, og ved Enden af den historiske synes at antyde det samme ved at angive som sin Kilde adskillige Nyere Skrifter over samme Gjenstand.“ Særligt synes Clausen at have bygget på Pott, hvis kommentar til 1. Peters brev han har haft „uafladelig for Øine“, og på Dietelmaier. Det kritiseres, at det latinske sprog er mangelfuldt, at citater ofte er gengivet urigtigt, og at der mange steder har indsneget sig fejl. Anmeldelsen er holdt i en sober, hensynsfuld og saglig form, som det var P. E. Müllers vane, men efterlader dog det indtryk, at bogen kun er et kompilationsarbejde – og tilmed et dårligt sådant. Det var øjensynligt af samme karat som inauguraldissertationen. To gange senere, i 1809 og 1812, skulde P. E. Müller få lejlighed til at udtale sig væsentlig skarpt om dette skrift.

Samme år (1801) udsendte Clausen endvidere „Forsøg til en frie Oversættelse af Judæ Brev med Indledning og Anmærkninger til Brug ved den theologiske Embeds-Examen“, et lille arbejde på 48 oktavsider. I forordet bemærker han: „Da min Hensigt med dette Forsøg er ikkun at give Medstuderende, som berede sig til den theologiske Embeds-Examen, et i Modersmaalet affattet Hjælpemiddel til dette Brevs Fortolkning, søger man her forgieves efter Resultater af spekulative Undersøgelser.“ Også denne lille bog blev anmeldt i „Kjøbenhavns lærde Efterretninger“ (1803) af P. E. Müller, der nævner, at Clausen „følger en liberal Exegese og har flittigen benyttet sine Forgjængere; dog har han næppe kjendt Brevets nyeste Fortolker, Haen-

lein²⁹, hvis Kommentar udkom i Erlangen 1799.“ Om oversættelsen siges det, at den er „ikke alleeneste frie, men aldeles paraphraserende. Der føjes adskillige Ideer til den, som ej findes i Originalen.“

Ligeledes i 1801 udsendte Clausen yderligere „Bidrag til fornuftig Gudsdyrkelses Udbredelse i tretten Religions-Taler.“ Disse prædikener blev anmeldt af daværende præst ved Holmens kirke, senere biskop i Ribe, V. K. Hjort i „Kjøbenhavns lærde Efterretninger“ 1802. Hjort kritiserede alvorligt såvel indhold som form. I den udførlige anmeldelse hedder det bl. a., at Hjort har „den velvillige Formodning om nærværende Forfatter, at han for sin sædvanlige Menighed beflitter sig paa en ordentlig Tankegang og et forstaaeligt Sprog, og at det kun har været Lyst til at hæve sig paa Prent over Hverdagssproget, der i disse Taler har forledt ham til et Foredrag, som paa ingen Maade kan bestaa for nogen tænkende Kunstdommer. Det føles allevegne, at den velærværdige Forfatter har villet sige gode og sjeldne Ting, og fremstille dem i et smukt og ophøjet Sprog. Men derved er han kommen ud paa Veje, som vare ham ubekjendte, derved har han stundom vovet sig op paa Stejlheder, hvor han er blevet svindel, og er ikke sjelden blevet forvildet paa Afveje, hvor ingen lystes ved at følge med ham.“ Senere i anmeldelsen hedder det: „Er Recensenten saaledes, efter sin Overbeviisning, misfornøjet med endeel af Materierne i Forfatterens Haand, saa troer han, at Læseren vil ligesaa fuldeltigen være det med Udarbejdelsen; thi her mangler og Simpelhed og Tydelighed, og der er sjelden logisk Orden enten i Sandhedernes Udvikling eller i Tankernes Fremsættelse. Foredraget er desuden ujevnt og Sproget ukorrekt saavel med Hensyn til enkelte Udtryk som til Tankens Indklædning og den hele grammatikalske Forbindelse. Denne Dom er haard, men den er sandfærdig.“ Efter en opregning af mange sprogejl m. v. hedder det: „Dog, den taalmodigste Læser er vel allerede kjed af at see flere af Hr. Doctorens Sjeldenheder . . . Overalt finder man Mangel paa Smag, overalt en øjensynlig Higen efter at hæve sig, overalt Ordbram uden Tankefylde, overalt en levende Indbildning, uden moden Dømmekraft; og ingensteds lys Orden, ingensteds kjendelige Bidrag til fornuftig Gudsdyrkelses Udbredelse.“

Clausen kunde selvfølgelig ikke erkende det berettigede i denne bedømmelse og udsendte 1813 en lille pjece: „Nemesis eller Doktor Clausens Svar paa Dagens Prædikerecensent S.T. Hr. Pastor V. K. Hjorts inhumane Recension i No. 46 af Kjøbenhavns Lærde Efterretninger for forrige Aar“ (24 oktavsider). Skriftet er ingenlunde egnet til at godtgøre eller blot sandsynliggøre, at Hjorts anmeldelse er

„inhuman“ eller i mindste måde uretfærdig. Sin vane tro insinuerer Clausen, at anmeldelsen er „Strømme af Galde“ og udtryk for „personligt Had og Hævn“ og at den „aander af Animositet, uædleste Selvurdering (*κεναδοζια*), utaaleligste Overmod og den gustne Avind.“

Dette lille skrift fremkaldte et modskrift fra V. K. Hjort: „Svar paa Nemesis til Hr. Doctor J. Clausen“ (1803, 30 oktavsider), hvori Hjort sagligt, værdigt og udførligt begrundet sin dom uden „med et eneste Ord berøre de uværdige Udtryk eller bitre Hentydninger, som Hr. Doctoren har tilladt sig næsten paa hver anden Side i hans Stridskrift.“ Efter Hjorts gennemgang af alle Clausens 13 religionstaler får man indtrykket af, at den første kritik, som Clausen var så misfornøjet med, var såre lemfældig.

Men stædighed og rethaveriskhed hørte nu engang til de egenskaber, der var karakteristiske for Clausen. Han udsendte samme år (1803) en ny pjece: „Nemesis No. 2, eller Recensionsstriden imod Hr. Pastor Hjort, fortsat af Doctor Clausen, tilligemed en fuldstændig Kritik over Hr. Pastorens Skibsbønnebog Gudfrygtige Sømænds Sieleroe“ (47 oktavsider). Som altid findes også her bitre klager mod anmelderen, der tillægges de mest uædle motiver; det kritiseres, at Hjort, der var jævnaldrende med Clausen, „tillader sig at behandle en anden Videnskabsmand aldeles som en Skolepog“, og Hjorts anmeldelse karakteriseres, lidet træffende iøvrigt, som „et Foster af Avind og Undertrykkelseslyst.“ Derefter forsøger Clausen sig (s. 28 ff.) som anmelder ved, ganske uden talent, at recensere Hjorts „Gudfrygtige Sømænds Sieleroe“ (1802, 2. udg. 1829), der iøvrigt (hvad Clausen ikke synes at have bemærket) var en bearbejdelse af en ældre andagtsbog af Johan Heitman, der siden 1730 var kommet i talrige oplag (senest udkom den i Bergen 1876). Dette modskrift af Clausen fremkaldte intet gensvar fra Hjorts side; Hjort har sikkert indset, at en saglig og rolig drøftelse med Clausen om dennes forfatterskab var udelukket.

For fuldstændighedens skyld skal blot nævnes, at Clausen i året 1801 endnu udsendte en lejlighedstale: „Krigsluen kan ikke fortære et frit selvstændigt Folk. Tale paa faldne Heltens Mindefest af 2den April, given af Skuespiller Knudsen³⁰ den 18de October i Stubbe-kjøbings Kirke, hvor Falsters Landeværn tillige svore til Fanen.“

De genvordigheder, Clausen havde med disse sine første skrifter, afholdt ham ikke fra fortsat at forsøge sig som forfatter. I Theologisk Maanedsskrift for Fædrelandets Religionslærere (udg. af L. N. Fallesen) offentliggjorde han afhandlingen „Om de bibelske Myter“ (1808.279 ff.) og to år senere afhandlingen „Om de bibelske Parabler,

Allegorier, Symboler, Visioner og Gaadepoesier“ (1810, 185 ff. og 475 ff.).

Den første af disse afhandlinger blev af P. E. Müller anmeldt i „Kjøbenhavns lærde Efterretninger“ (1808.725). Det hedder i anmeldelsen: „Denne Afhandling er egentligen kun en Oversættelse af enkelte Stykker i Bauers hebraiske Mythologi med et Par smaae Tillæg fra Bauers Theologi des neuen Testaments og af Forfatteren selv.“ Den anden afhandling anmeldtes af en unavngiven³¹ i samme tidskrift (1810.451 ff.). I denne sidste siges det, at afhandlingen omhandler „en interessant Materie, hvorom Mange her ville finde Belærelse, da Hr. Forf. til dens Udarbeidelse har brugt de nyeste og bedste Skrifter. Anmelderen har sammenlignet nogle af disse med nærværende Afhandling og derved overtydet sig om, at Forf. kunde have benyttet dem til endnu større Fordel for Læseren, hvis han havde fundet for godt at forandre mindre i sine kyndige Veileders Orden og Udtryk . . . Det er i den nærværende Form hverken Original eller Oversættelse, men en Blanding af Manges tildeels heterogene Ideer, der ei harmonisk ere ordnede til et Heelt.“ Det kritiseres, at Clausen „nævner ei gierne en Bog første Gang, end sige hver Gang, han laaner dens Ord og Tanker. Derved forledes Læseren, som ei har de enten slet ikke eller dog obiter anførte Bøger ved Haanden til at anse meget for originalt, som kun er snart en ordret Oversættelse, snart et sammendraget Udtog af en anden Bog.“

Endelig udsendte Clausen i 1811, efter at han nu yderligere havde opnået at blive medlem af Videnskabernes Selskab i Trondhjem, bogen „Pligterne mod Staten og Fædrelandet“. I en fortale udtaler han, at hans „Stilling“ ikke har tilladt ham at levere „en Philosophie over Patriotisme for de Lærde“, som han egentlig ønskede at udsende.

Denne bog, der er hans største af omfang (166 oktavsider) blev af en anonym recensent anmeldt i „Dansk Litteratur Tidende“³² 1811. 689 ff. Anmelderen indleder med at fremhæve, at forfatteren „fortiener Agtelse saavel for de Grundsætninger, der fremlyser af hans Skrift, som for sin gode Villie til at bidrage til deres Udbredelse, og har Hs. Høiærværdighed end ikke denne Gang mere end forhen beviist noget høiere Kald til at være Skribent, ville vi derfor ikke miskiende den Grad af Nytte, som ogsaa et mindre fuldkommen Forsøg kan stifte i en vis Kreds.“ Men dette er også det eneste positive, som anmelderen ved at sige om dette opus fra Clausens litterære værksted. Det anføres, at bogen har „intet videnskabeligt Grundlag“, at der er „Mangel af Nøiagtighed i Begrebet og Udtryk“, og Clausens besynderlige ind-

deling (s. 54 ff.) af befolkningen i tre stænder: den ædlere, den borgerlige og den tjenende kritiseres. Til den første klasse henregnede Clausen navnlig „Videnskabsmænd og Kunstnere og . . . tillige Dommere og Hærførere“; til den borgerlige klasse henførtes „Agerbrugere, Kiøbmænd, Søemænd og Haandværkere“ og til den sidste klasse „Tienesteyende med andre Betiente, Dagleiere og endelig Soldaterstanden.“ („Qvindekjønnet“ stod efter Clausen udenfor denne befolkningsinddeling). Men særligt ankedes der over, at en meget væsentlig del af stoffet „saa godt som heelt er udskreven af Professor Engelstofts Tanker om Nationalopdragelsen³³, en Bog, som Forf. flere Steder har compileret, uden at nævne den, og derved beviist, at han endnu ei har aflagt den slemme Vane at tilegne sig fremmedt Gods, som ved andre Leiligheder med Rette er bleven ham bebreidet.“ Om formen siges, at „Foredraget er fatteligt og jevnt, men derhos skiødesløst, ofte uordentligt, ikke altid ædelt; i det Hele slæbende, uden Energi og Colorit, undtagen hvor det stundom laaner fremmed Hielp.“ Til Clausens dunkle bemærkning i forordet om, at hans „Stilling“ ikke har tilladt ham at skrive en patriotismens filosofi for de lærde bemærker anmelderen, at dette vilde være „et Foretagende, der for ham mueligen ogsaa vilde blive saa meget misligere, jo vanskeligere *de Lærde* ere at tilfredsstille, jo bedre Beskeed de vide om alle Veie og Stier paa Litteraturens Mark, og jo mere nøieregnende de ere i Henseende til den litterære Eiendomsret.“

Også denne anmeldelse hensatte Clausen i affekt, og følgende sit heftige sind svarede han med en pjece: „Svar paa Recensionen over Bogen: Pligterne mod Staten og Fædrelandet“ (1812). Som sædvanligt fremstiller han sig som den forfulgte og uretfærdigt bedømte, og også her bruger han alt for stærke udtryk, som dog ikke er i stand til at afsvække den kritik, der er fremført mod hans arbejde. Han taler således indledningsvis om „den flau, uforskammede selvtagen Myndighed, hvormed man i vore Dage behandler Forfattere, der ikke høre til Selskabet, eller ikke i Ydmyghed have villet erkiende Tribunalets Ufeilbarhed og beile til dets Gunst, som Oprørere, Tyve og Stratenrøvere, der ved Mord og Brand og Ran gjøre Egnen usikker . . . Nu . . . er Humanitet, endog undertiden hos nogle af Theologiens og Moralens Lærere, der opkaste sig til feilfrie despotiske Dommere, forsvunden.“ Recensionen er i Clausens øjne „et Misfoster af Uforstand og den laveste Hevngierrighed“, og selvbevidst og upåvirket af de fremførte anker fastslår han, at hans bog er fortræffelig: „Den her omhandlede Bog indbefatter Alt hvad den ifølge sit Øiemed (den moralske og patriotiske

Tænkemaades Fremme imellem mine mindre kultiverede Medborgere) bør. Den har det Anlæg, som den virkelige logiske Orden fordrer.“ Også den aparte inddeling af befolkningen i tre stænder: de ædlere, de borgerlige og de tjenende fastholdes som rigtig: „Det er latterligt at regne Tienestefolk – og disse høre og til de Tienende – i Borgerklassen. De ere ikke Borgere; men de skulle dannes til at blive det . . . Denne Klasseinddeling af en Stats særskilte Borgere, som jeg har brugt, vedbliver at være den rette, indtil Rec. angiver os en rigtigere.“ Det ses let af det citerede, at en saglig argumentation med Clausen ikke har været mulig. Beskyldningen for plagiat – specielt for at have bygget på Lauritz Engelstofts skrift – affærdiger han med, at så længe beskyldningen ikke under anmelderens „fulde Navn, Karakter og Stand bevises ved ifølge de i Recensionen citerede Pagina at anføre colonnevis Engelstoft paa den ene Pille og mig paa den anden . . . saa har jeg lige saa megen Ret og Føje til her at sige, for et Exempels Skyld: Professor P. E. Müllers kristelige Moralsystem er kompileret af . . . indtil henimod 800 Forfattere.“ For Clausen var der således ingen forskel på det litterære tyveri, det direkte plagiat, og det nødvendige: at et videnskabeligt arbejde altid i større eller mindre grad må bygge på andres forskning, en forskning, hvortil der kritisk og selvstændigt skal tages stilling. Naivt skriver han med henblik på P. E. Müllers arbejder: „Ganske vist vidne deslige Arbejder om roesværdig Fliid i at benytte de rige Bogsamlinger, Hovedstaden eier, et stort Gode, som saa Mange Videnskabernes Dyrkere, der boe i Provindserne maae savne“, men at der væsentligst kun er tale om „at samle, ordne og oversætte; Originaliteten, maaskee paa en Afhandling nær i Bibliotheket, er ungefær *Nul*.“ Naturligvis fastholder Clausen med samme stædighed, at også hans sprogbrug er korrekt. „Hvorfor kan jeg ikke sige: Meeneder af en Ed? Hvorledes skulde det hedde?“ – spørger han og følger til: „*Eed* staar her for *Løfte*. Rec. ved ingen bedre Talemaade, siden han ingen sætter i Stedet for den han dadler.“ Det anførte viser, at Clausen heller ikke havde anlæg for polemik. Sin antikritik, der ved sine mange tåbeligheder utilsigtet støtter den kritik, der er rejst mod hans bog, slutter han med at hævde, at recensenten har betjent sig „af Usandhed og, paa saare faa Undtagelser nær, tilladt sig en højst uartig og haanende Tone; han har – med andre Ord – overøst mig med de uanstændigste Forhaanelser, næsten i hver Linie“, og selvfølgelig mener han, at dette – som altid – skyldes „Ondskab og Hævngierrighed,“ og at der foreligger et groft misbrug af den bladet tilståede ret til at bringe anonyme anmeldelser, jf. kgl. reskript 23/6

1809. Professor P. E. Müller må derfor enten „skaffe sig en kongelig allernaadigst Bevilling, at det skal være enhver Forfatters Pligt at taale hvilken som helst chikaneus og usømmelig Behandling i Litter. Tid. uden at turde kræve ham til Ansvar for samme“ eller finde sig i at anses som forfatter til alt, hvad der skrives om Clausen og hans skrifter.

P. E. Müller synes nu at have tabt tålmodigheden med den besværlige og kværulevende dr. Clausen. I „Dansk Litteratur Tidende“ 1812 anmeldte han Clausens antikritik – sagligt som altid, men denne gang væsentlig skarpere end det ellers var hans skik. Han finder det „underligt, at Hans Højærværdighed kunde geraade i Harmen over at sigtes for noget, der lignede Plagiat, da han synes at have gjort sig dette til Vane. Allerede for 10 Aar siden har Undertegnede beviist ham, at hans latinske Afhandling om Kristi Nedfart til Helvede var for det meste ordret afskrevet af Dietelmaier og Pott, for 4 Aar siden bemærkede han det samme i Henseende til Afhandlingen om de bibelske Myther, hvortil tvende Skrifter af Bauer vare benyttede, for tvende Aar siden vistes noget lignende af en anden Recensent om Afhandlingen angaaende de bibelske Parabler. Da nu Hr. Doktoren synes, hvilket ogsaa hans Ytringer i Antikritiken bestyrke, at have dannet sig særegne Begreber om Plagiat, og derefter handlet, burde det ei undre ham, at Recensentene paavise denne Synderlighed, hvortil visseligen ei behøves kolonnevis at aftrykke hele Sider, da enhver Læser selv ved at efterslaae de opgivne Steder kan overtøye sig derom.“ Müller finder, at Clausens „Adfærd er ikke blot underlig, den er tillige i høj Grad nedværdigende for Videnskabsmanden og Kristendommens Lærer. Han indbilder sig at kunne skue ind i den ham ubekjendte Recensents Hierte og tillægge dennes motiverede Domme de uædleste Bevæggrunde; han beskylder en anden Forfatter, fordi han vovede at finde Feil i hans Skrift, for Ondskab og Hevngeirrighed, Beskyldninger, som selv ved Domstolene kunde paatales. Han indvelter sig endeligen paa en Sagen aldeles uvedkommende Mand, fordi han til liden Ære for sin kritiske Skarpsindighed har troet at finde Lighed mellem den paaankede Recension og en anden, hvis Forfatter han troede at ahne.“ Og Müller slutter: „Sandelig, hans Højærværdighed maa have en haard Pande, dersom han ei rødmer over sin Ubesindighed, og angrende erkjender, at sliig Adfærd er værre end Plagiat.“

Også den anonyme anmelder svarede Clausen i et indlæg i „Dansk Litteratur Tidende“ (1812.287f.), hvori han anfører, at Clausen vilde „for sin egen Skyld have gjort meget bedre i, om han i Stilhed havde erkjendt den efter Omstændighederne lemfældige Maade, paa hvilken

denne Bedømmelse er affattet“, da nemlig anmelderen „gjorde sig en Fornøielse af, med Agtelse at erkiende hans gode Hensigt og ikke liden Umage for at finde noget, Forf. egent, som kunde omtales med Roes.“ Han giver Clausen „det velmeente Raad, ganske at opgive al videre Forsøg paa at gjøre nogen Lykke som Skribent enten i lærde eller populære Emner; ved at følge dette Raad vil han ikke blot vise en fornuftig Erkiendelse af sine aandelige Kræfters Maal, men ogsaa i en vis Henseende fortjene Tak af de tvende Universiteter (uden for Kiøbenhavn), der prydede ham med Doktorværdigheden.“

Men Clausen var ikke den mand, der gav op, som rødmede over sin ubesindighed eller angrede sin adfærd. I 1813 udsendte han en ny pjece: „Erindringer til Redaktøren af den danske Litteraturtidende, Prof. Theol. P. E. Müller og hans Redskab, foraarsagede ved Begges Anmærkninger til Svaret paa Recensionen over Bogen: Pligterne mod Staten og Fædrelandet.“ En saglig gendrivelse er der ikke – og kunde der ikke være – tale om; Clausens replik indeholder nogle grovheder, men er i det hele interesseløs. Den blev ikke anmeldt og ikke besvaret.

Af Clausens her omtalte bog om Pligterne mod Staten og Fædrelandet findes ogsaa en anmeldelse i Allgemeine Literatur-Zeitung (Halle & Leipzig, 1813, nr. 122, sp. 143). Dommen her er ikke gunstigere end den i „Dansk Litteratur-Tidende“. Det kritiseres, at Clausen „ohne seine Quelle zu nennen, hat . . . einen beträchtlichen Theil seiner Schrift, namentlich fast alles, was er von der Vaterlandsliebe, dem Patriotism u.s.w. Kap. 5 vorträgt, aus der in unsern Blättern mit Beyfall angezeigten Schrift des Prof. Engelstoft om Nationalopdragelse fast wörtlich entlehnt. Unbegreiflich, wie ein Schriftsteller glauben kann, eine solche Freybeuterei aus einem Werke verwandten Inhalts, das noch obendrein in so frischem Andenken ist, werde der Aufmerksamkeit der Leser entgehn und ungerügt bleiben!“ Anmeldelsen slutter med at udtale overbevisningen om, „dass das Gesagte schon völlig hinlänglich ist, die Incompetenz des Vfs. zur Ausarbeitung einer Schrift über die Pflichten gegen Staat und Vaterland darzuthun. Damit soll sein guter Wille und seine patriotische Denkart nicht geläugnet werden.“ Anmeldelsen er usigneret; den kan muligt være forfattet af den anonyme recensent i „Dansk Litteratur-Tidende“. Der er, som det vil ses, lighedspunkter ikke blot i opfattelsen, men ogsaa i de anvendte udtryk, bl. a. ved fremhævelsen af Clausens „gode Villie“ og „de Grundsætninger, der fremlyses af hans Skrift.“

Hermed sluttede så Clausens forfatterskab, der blev ham til så iden glæde; i sine sidste 8 leveår publicerede han intet. Hans tavshed

kan imidlertid ikke tages som udtryk for, at han nu erkendte, at han savnede anlæg for litterære arbejder. I en gammel familiebibel, som han havde arvet fra sin fader, har han gjort nogle notater om sit liv og sit forfatterskab, sluttende med bogen „Pligterne mod Staten og Fædrelandet.“ Biblen gik i arv til hans søn, senere sognepræst i Vejlbj (ved Middelfart) Nicolai Edinger Balle Clausen, der har tilføjet følgende efterskrift til faderens notater: „Med dette Skrift endte min salig Fader sin litterære Bane. Hans sidste Aars trange Kaar afdrog ham ganske fra Videnskaberne, hvilket saa haardt plagede hans Indre; ofte udlod han sig i de sørgeligste Udtryk over, hvorledes Næringsssorger og en bestandig henvendt Opmærksomhed paa at kunne tilvejebringe de daglige Nødvendigheder, bringe Mennesket lidt efter lidt fra det videnskabelige Studium, saa at det tilsidst hensynker i en aandelig Apathie.“³⁴

Det er tidligere sagt, at der er noget tragisk over Clausens skæbne – fordi det altid er tragisk, når evnerne ikke kan stå mål med viljen. Men Clausens forfatterskab afdækker flere mindre tiltalende karaktertræk. At han var ambitiøs er i sig selv ingen last; men han kan dadles for at ville opnå en plads blandt „videnskabsdyrkerne“ ved at udgive andres tanker for sine egne. At han ikke har ejet selvkritik, at han var selvrådig, rethaverisk og stædig vil være fremgået af det ovenfor meddelte, ligeledes at han havde en kedelig tilbøjelighed til uretfærdigt at tillægge sine kritikere de værste motiver, når de fandt fejl og mangler ved hans arbejder. Hertil kom, at han besad en god portion standshovmod; han har sikkert følt sig som videnskabsmand og højt hævet over flertallet af sine medborgere. Bl. a. hans omtale af sine „mindre kultiverede Medborgere“ tyder herpå, ligeledes hans besynderlige inddeling af et samfunds befolkning. Men han har altså, som det fremgår af sønnens indførsel i familiebiblen, trods al modgang og mange skuffelser, gerne ønsket at fortsætte den virksomhed, til hvilken han var så dårligt udrustet.

Lykkelig har han næppe været. Han var i 1795 blevet gift med Anna Cecilie Fog (1769–1852), en præstedatter,³⁵ og i ægteskabet fødtes i løbet af 12 år ikke mindre end 10 børn.³⁶ Denne store familieførøgelse gjorde det vanskeligt for ham at leve som præst i det beskedne Stubbekøbing kald uden idelig at plages af trykkende næringsssorger. Han ønskede derfor at få et landsbykald med et stort avlsbrug for at opbølge sin dårlige økonomi. I årene op imod nationalbankerotten 1813 havde landbruget jo gode kår. Kapitelstaksterne for rug, byg og havre var således i 1812 ca. 20 gange så høje som i 1807; da de fleste

af landmændenes udgifter (prioritetsrenter, de fleste skatter, arbejds-lønninger m.v.) betaltes i navneværdi, og da landbrugsprodukterne blev solgt til de meget stærkt forhøjede priser, tjente landmændene i disse år på inflationen. Da Øster Egesborg kald (Bårse herred, Sjæl-lands stift) i 1815 blev ledigt, søgte Clausen det og fik det (23/11 1815). Men også her skulde han møde skuffelser. De gyldne tider for landmændene var nemlig nu forbi. Forholdene var efter nationalbanke-rotten helt forandrede, der kom meget vanskelige tider for landbruget, og navnlig fra 1818 indtrådte der som bekendt en alvorlig landbrugs-krise, der varede i ti år.³⁷ Clausen ønskede derfor nu at befris for de bekymringer, som landhusholdningen og avlsbruget førte med sig, og efter knap 6 års forløb søgte han det ledige kald som sognepræst for Assens og Kærum menigheder, som han fik 21/3 1821. Men allerede en måned senere (20/4 s.å.) døde han i Øster Egesborg og nåede således ikke at tiltræde sit ny kald. Han efterlod sig en enke og 9 børn „i ublide Kaar“, som det litotisk hedder i en nekrolog. „Dansk Litteratur-Tidende“, det tidsskrift, der altid havde stået ham imod, og som havde frakendt hans litterære arbejder al videnskabelig værdi, bragte (1821.343 ff.) en (indsendt) nekrolog, der giver ham det „Eftermæle, at han var Sandhedens usminkede og varme Dyrker, Religionens nidkjære og djærve Tolk, en retsindig og ædel Mand, en øm og hjertelig Ægtefælle, en blid og trofast Fader, en ærlig og tjenstfærdig Ven.“ Om hans forfatterskab og om hans høje akademiske grader ved udenlandske universiteter tier eftermælet.

NOTER

¹ I(1870).120. Der indeholdes her en del fejl: CLAUSEN blev skibspræst 9/11 (ikke: 1/11) 1791; han udnævntes 28/11 (ikke: 28/10) 1794 til sognepræst for Galstrup og Øster Jølby menigheder, 1/6 (ikke: 30/5) 1798 til sognepræst i Stubbekøbing og 23/11 (ikke: 15/11) 1815 til sognepræst i Øster Egesborg. Hustruen hed ANNA CECILIE (ikke: LUCIE) FOG, jf. H. R. HIORT-LORENZEN, Slægten FOG, 2. udg. (1906).3, og vielsen fandt sted 14/11 1795 (ikke: 1794). – ² T. H. ERSLEW, Alm. Forfatter-Lexicon I (1843).298f., jf. supplement I (1858).326. Se iøvrigt tillige J. BARFOD, Den falsterske Geistligheds Personalhistorie II (1854).15f., FREDERIK THAARUP, Fædrelandsk Nekrolog 1821–1826 (1835–44).5f. – ³ RA.Universitetets arkiv. Den teologiske doktorgrad (1160–62). – ⁴ Universitetsfundatsen 31/3 1732 bestemte, at kun de, „der betiene fornemme Geistlige Embeder, som Biskopper, Theologiæ Professorer og Lectorer, Stifts-Provster og Sogne-Præster ved Stifternes Hovedkirker“ kunde promoveres til doctores theologiæ, og adgangen blev ikke gjort lettere ved universitetsfundatsen 7/5 1788. Doktorgraden må i almindelighed (jf. kap. V § 1) kun tildeles den, der „ved Skrifter have beviist fortrinlig Lærdom og Duelighed i den Videnskab, hvoraf han skal være Doctor“, og specielt om den teologiske doktorgrad bestemte kap. V § 2, at de,

der ønsker denne grad, „og endnu ikke er i betydelige Embeder, som foruden deres bekjendte Lærdom kunde give dem Adgang til disse Værdigheder, skal være forbunden til først at skrive og in Cathedra inferiori at forsvare en Dissertation pro Licentia“, hvilken afhandling først skal approberes af fakultetet. ⁵ JACOB PAULIN CLAUSEN (1727-94), 1752 cand. theol. (non), 1762-75 res. kapellan i Fåborg og Diernisse, fra 1775 sognepræst i Svinninge (Fyns stift). Han sluttede sig her til herrnhuterne, hvis udsendinge ofte besøgte ham, og på hans initiativ oprettede de her en missionsskole, jf. Kirkehist. Saml. 5. rk. III (1905).244. Han har skrevet: David Hollatz, Nogle gandske for Synderen, i modsat den sammenflikkede og halverede Christendom (Kbh. 1773), se H. EHRENCRON-MÜLLER, Forfatter-Lexicon II (1925).253. - ⁶ „Der er en Trøst i Tanken vor Levetid tager aarlig af“ (Kbh. 1799). - ⁷ XVI årgang (1800). Tidsskriftet redigeredes 1797-1800 af auditor, senere herredsfoged CHRISTIAN CARL BOECK; fra 1801 hed tidsskriftet: Politisk og historisk Magazin. - ⁸ Bl. a. forfatteren, konrektor NIELS HOFMAN SEVEL BANG (1795 dr. phil. Kiel), rektor BENDT BENDTSEN (1789 dr. phil. Göttingen), biskop JENS BLOCH (1795 dr. theol. Kiel, 1790 dr. phil. Kbh.), biskop PETER OLIVARIUS BUGGE (1796 dr. theol. Göttingen), biskop PEDER HANSEN (1793 dr. theol. Halle), biskop FREDERIK MÜNTER (1784 dr. phil. Fulda, 1790 dr. theol. Kbh.), biskop FREDERIK PLUM (1792 dr. theol. Göttingen, 1790 dr. phil. Kbh.), lægen J. J. A. VON SCHÖNBERG (1808 dr. med. Göttingen, 1818 dr. med. Neapel). - ⁹ Orientalisten og teologen JOHANN DAVID MICHAELIS (1717-91), der 1745-91 var professor i Göttingen. Hans her nævnte værk „Einleitung ins Neue Testament“ udkom 1750 (4. oplag 1787-88). Det var ham, der tilskyndede Frederik V til i 1761 at afsende en videnskabelig ekspedition (bestående af Niebuhr, von Haven, Forskål m. fl.) til Arabien, jf. om denne Thorkild Hansen, Det lykkelige Arabien (1962). - ¹⁰ „Briefe zweener Brüder Jesu in unserem Kanon“ (1775) af den tyske digter og forfatter JOHANN GOTTFRIED HERDER (1744-1803), der 1771-75 var hovedpræst og konsistorialråd i Bückeburg (Lippe), fra 1775 i Weimar. - ¹¹ DAVID JULIUS POTT (1760-1838), fra 1788 ord. professor theol. i Helmstädt, 1810 i Göttingen; teologisk forfatter. - ¹² JOHANN PLILIPP GABLER (1753-1826), fra 1787 professor theol. i Altdorf, teologisk forfatter. - ¹³ Om ham se bl. a. J. B. HALVORSEN, Norsk Forfatter-Lexikon 1814-1880 I (1884).525 ff. - ¹⁴ Det ligger vist nær at antage, at CLAUSEN har haft kendskab hertil fra den ovenn. PETER OLIVARIUS BUGGES svigerfader, sognepræsten til Horbelev og Falkerslev menigheder på Falster HANS PETER KOCH (1723-1806). - ¹⁵ De i det følgende nævnte breve og koncepter findes i RA.Universitetets arkiv. Den teologiske doktorgrad (1160-62). - ¹⁶ Afhandlingen findes i RA.Universitetets arkiv. Den teologiske doktorgrad (1160-62). - ¹⁷ Det er af courtoisi, fakultetet giver CLAUSEN denne titel, som han kun som dr. theol. ved Københavns eller Kiels universitet har krav på. - ¹⁸ Frederik Münter blev 1808 BALLEES efterfølger som Sjællands biskop. - ¹⁹ Lolland-Falsters stift blev 30/12 1803 udskilt fra Fyns stift. Det ny stifts første biskop var dr. theol. ANDREAS BIRCH. - ²⁰ CHRISTOPH FRIEDRICH VON AMMON (1766-1849), 1789 ekstraord. professor phil., 1790 professor theol., 1794 professor theol. i Göttingen, 1801 professor theol. i Erlangen og superintendant i Ansbach. - ²¹ Der sigtes til professor P. E. MÜLLER. - ²² SAMUEL FRIEDRICH NATHANAEL MORUS (1736-92), tysk teolog og filolog, 1771 ord. professor i græsk og latin, 1782 professor theol. Han har udgivet flere exegetiske arbejder. - ²³ JOHANN AUGUSTIN DIETELMAIER (1717-85), 1746 ord. professor theol. i Altdorf, 1769 tillige professor i græsk. Han har skrevet adskillige dogmatiske og homiletiske skrifter, men også flere exegetiske arbejder, specielt vedr. Det ny Testamente. - ²⁴ KYRILLOS, patriark i Alex-

andria (412-44), der har skrevet flere exegetiske og dogmatiske skrifter. — ²⁵ CLAUSEN havde i sin bog (s. 62) citeret „Cyrillus Alexandrinus et Glaphyrius quorum hic. op: Tom. 2 p. 45 dicit. . . .“ osv. P. E. MÜLLER bemærkede i Kjøbenhavns lærde Efterretninger 1802.417: „Slig en Glaphyrius har aldrig levet, men Forfatteren er uden Tvivl blevet forvildet ved følgende Citation hos Pott Pag. 287: „Cyrill. Al. Glaphyr. 2. T. 2. p. 45.“ Der menes Glaphyra, 3: scita et elegantia commentaria, hvilket er den Titel, under hvilken Cyrils Kommentar over Pentateuchen almindeligen citeres.“ — ²⁶ GEORG LORENZ BAUER (1755-1800), 1778 professor i retorik, orientalske sprog og moral, 1805 i orientalsk litteratur og bibelsk exegese i Heidelberg. Han har bl.a. skrevet „Hebr. Mythologie des Alten und Neuen Test. und Parallelen aus der Mythologie anderer Völker besonders der Griechen und Römer“ I-II (1802) og „Biblische Theologie des Neuen Testaments“ I-IV (1800), som CLAUSEN særligt har benyttet. — ²⁷ Dogmatis de descensu Jesu Christi ad Inferos biblicam atque ecclesiasticam, composuit variisque observationibus critico-philologicis illustravit JOHANNES CLAUSEN, Theologiæ Doctor et Sacrorum apud Stubbecopienses in Falstria primarius anstistes (Kbh. 1801). — ²⁸ P. E. MÜLLER troede, at det var på grund af denne afhandling CLAUSEN i Göttingen havde erhvervet den teologiske doktorgrad, se MÜLLERS berigtigelse i „Kjøbenhavns lærde Efterretninger“ 1802.496. — ²⁹ HEINRICH CARL ALEXANDER HAENLEIN (1762-1829), 1788 dr. phil., ekstraord. professor theol. i Erlangen 1789, dr. theol. 1795, direktør for det homiletiske seminarium ved det preussiske Friedrich-Alexander universitet, forfatter af flere exegetiske arbejder. — ³⁰ Skuespilleren HANS CHRISTIAN KNUDSEN (1763-1816), der efter slaget på rheden 2/4 1801 rejste landet rundt for ved „Nationalfester“ at indsamle penge til „de i Krigen Quæstede og Faldnes efterladte Enker og Børn“, jf. ROBERT NEHENDAM i Dansk biogr. Leks. XII (1937).587f. — ³¹ Ved kgl. reskript 23/6 1809 havde „Kjøbenhavns lærde Efterretninger“ fået ret til at optage anonyme anmeldelser under redaktørens (P. E. MÜLLERS) ansvar. — ³² „Kjøbenhavns lærde Efterretninger“ skiftede 1811 navn til: „Kjøbenhavns Litteratur-Tidende“. — ³³ „Tanker om Nationalopdragelsen, betragtet som det virksomste Middel til at fremme Almueaand og Fædrelandskjærlighed“ (1808) af historikeren, professor LAURITZ ENGELSTOFT (1774-1851). — ³⁴ Pastor J. Chr. CLAUSENS Mindebog ved H. C. C. FRYDENDAHL (1942).6. — ³⁵ Hun var datter af DAVID RASMUSSEN FOG, der døde som sognepræst til Fåborg og Diernisse menigheder, og dennes 4. hustru JOHANNE ELISABETH STOKKEMARK. — ³⁶ Se I. BARFOD, Den falsterske Geistligheds Personalhistorie II (1854).15f. — ³⁷ Se bl.a. H. P. KNUDSEN, Landbrugskrisen i Danmark 1818-1828 (1911).